

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Стаття присвячена проблемам вивчення, узагальнення та використання досвіду провідних країн світу, зокрема Великобританії щодо організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах. Охарактеризовано форми, методи та прийоми самостійної роботи, які притаманні саме британській системі вищої освіти.

Ключові слова: самостійна позааудиторна робота, тьюторський метод, консультування, дискусії, взаємонавчання, проектна робота, ділова гра, індивідуальні завдання, прогрес-тест.

Статья посвящена проблемам изучения, обобщения и использования опыта ведущих стран мира, особенно Великобритании по организации самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях. Охарактеризованы формы, методы и приемы самостоятельной работы, которые свойственны именно британской системе высшего образования.

Ключевые слова: самостоятельная внеаудиторная работа, тьюторский метод, консультирование, дискуссии, взаимообучение, проектная работа. Деловая игра, индивидуальные задания, прогресс-тест.

The article is devoted to problems of analysis and usage of experience of the world's leading countries, particularly of organization of students independent work in higher educational establishments in Great Britain. Forms, methods and techniques of independent work particular to British system of education are characterized.

Key words: independent extracurricular work, tutor method, consultation, discussions, back-to-back teaching, project work, business game individual tasks, progress test.

Постановка проблеми. Сучасний етап соціально-економічного і суспільно-політичного розвитку суспільства посилює вимоги до підготовки фахівців, які повинні мати не лише широку теоретичну і практичну підготовку,

а й уміють самостійно обирати шляхи і засоби вирішення поставлених завдань. Відтак, у навчальному процесі вищої школи має передбачатися багатоаспектна самостійна робота студентів. Оскільки саме вона забезпечує високий рівень загальнокультурної і спеціальної підготовки випускників, зумовлює готовність майбутніх фахівців до професійного, компетентного входження в ринок праці з міцно сформованими потребами у постійній професійній самоосвіті та саморозвитку.

Відтак, проблема організації самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищої школи є актуальною і доцільною для наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам організації самостійної роботи у вищому навчальному закладі присвячені наукові праці С. Архангельського, Д. Брукс, М. Гарунова, Е. Голанта, Л. Головка, Є. Заїки, С. Зинов'єва, В. Кембел, В. Крайнік, В. Крутецького, А. Молибога, Р. Нізамова, Н. Нікандрова, П. Підкасистого, М. Тейлора, Д. Тернера, Дж. Хармера П. Хілза, А. Ячиної та ін., в яких розглядаються дидактичні, психологічні та управлінські аспекти організації самостійної роботи студентів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проте зазначимо, що таким важливим аспектам як вивчення і узагальнення досвіду організації самостійної роботи у вищих навчальних закладах провідних країни світу, зокрема Великобританії, та визначення можливостей його використання в системі вищої освіти України приділяється недостатньо уваги.

Формулювання цілей статті. Отже, метою статті є визначення можливостей використання досвіду організації самостійної роботи в університетах Великобританії в системі вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самостійна робота студентів розглядається науковцями і практикаками Великобританії як багатогранне, поліфункціональне явище, що має не тільки навчальне, а й особистісне й суспільне значення.

Постійна зміна реалій оточуючого середовища вимагає набуття протягом усього життя нових, більш адекватним новим умовам знань. «Усе життя має розглядатися як постійний процес навчання. Освіченою людину можна назвати лише ту, яка навчилася вчитися, самостійно здобувати знання, адаптувати свої знання до змінюваних умов навколишнього світу; яка усвідомила, що тільки

процес постійного пошуку нових знань забезпечує впевненість у завтрашньому дні» [7, с.4].

У дослідженнях науковців Великобританії (Дж. Боуд, С. Брукфілд, П. Дрессел, Г. Глісон) поняття «самостійна робота» визначається як незалежна робота (independent study), робота із самоінструктуванням (individual instruction study), автономна робота (autonomous study), самостійно спрямована робота (self-directed learning), самодоступне навчання (self-access learning).

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що науковці розуміють самостійну роботу як індивідуальну позааудиторну навчально-пізнавальну діяльність студентів, що здійснюється без безпосереднього керівництва викладача, хоча спрямовується й організується ним, передбачає сукупність засобів організації і керування цією діяльністю та включає методи наукового пізнання.

Дж. Хармер зазначає, що самостійна позааудиторна робота студентів посідає провідне місце у процесі формування професійної компетенції майбутнього фахівця. Вчений стверджує, що виконання самостійної роботи дозволяє не лише здобути нові знання та відпрацювати отримані уміння й навички, а й справляє позитивний психологічний вплив на майбутнього фахівця. Під час самостійної роботи студенти мають можливість відпочити від «зовнішнього тиску», оскільки сам перебіг самостійної навчально-пізнавальної діяльності не обмежений у часі і не передбачає конкуренції. Крім того, відповідальність за успішність засвоєння навчального матеріалу, що визначений для самостійного опанування, покладена на майбутнього фахівця [4, с.248].

Розглядаючи самостійну роботу з позицій єдності логіко-змістової та процесуальної характеристик, Н. Дайрі [1] виділяє у ній такі ознаки:

а) відсутність сторонньої безпосередньої допомоги;

б) опертя на власні знання, уміння, переконання, життєвий досвід, світогляд, використання їх під час розгляду та вирішення питання власним способом, висловлення особистого ставлення, надання аргументації, виявлення ініціативи, творчого початку;

в) зміст роботи, який несе навчальне, виховне навантаження та є логічним, актуальним, повноцінним, тому збагачує студента, спрямовує його на мисленнєву діяльність та саморозвиток.

Відтак, у працях учених Великобританії самостійна робота студентів розглядається як підґрунтя формування і розвитку особистості, що має творчу

індивідуальність, високий рівень знань, загальну і професійну культуру, та як основну дидактичну умову оптимізації навчального процесу.

У Великобританії сучасні дослідження проблеми організації самостійної роботи здійснюються з урахуванням когнітивного підходу, який підкреслює активну природу навчального процесу. Такий навчальний процес характеризується: позицією студента як активного суб'єкта навчання; розвитком його здібностей самокерування (самоорганізації, саморегулювання, самоконтролю); організацією процесу засвоєння знань, набуття умінь і навичок на основі взаємодії, діалогу, моделювання ситуацій вибору, вільного обміну думками, вирішення нестандартних завдань; акцентуванням уваги на взаємоконтролі, самоконтролі навчальних досягнень.

Аналіз педагогічної і методичної літератури дозволяє стверджувати, що активізація самостійної роботи студентів визначається не пошуковою діяльністю взагалі, а пошуком шляхів розв'язання визначених проблем, не тільки засвоєнням результатів наукового пізнання, системи знань, але й опануванням самим процесом отримання цих результатів, формуванням пізнавальної самостійної діяльності студентів, розвитку їх творчих здібностей. У результаті здійснення самостійної роботи студент навчається доцільно організовувати засвоєння знань, свою розумову діяльність, що забезпечує ефективне сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування, узагальнення навчального матеріалу, формує готовність до пошуку необхідного рішення. За таких умов у студента розвивається самосвідомість, самодисципліну, особиста відповідальність, прагнення до самовдосконалення, самопізнання, самореалізації. Відтак, викладач зможе більше впливати на процес формування майбутнього спеціаліста.

Розвиток досліджень у галузі самостійної роботи студентів пов'язують із формуванням концепції «Навчання, спрямованого на студента».

З 80-90-х років минулого століття термін «Навчання, спрямоване на студента» (Learner-Centred Teaching) став дедалі частіше з'являтися в англійській педагогічній літературі. Більшість спеціалістів вважають, що він чітко відбиває думку про те, що саме на студента – на його цілі, прагнення, уподобання, інтереси – повинно бути спрямоване навчання.

У концепції «Навчання, спрямованого на студента» визначено такі принципи підвищення ефективності навчання та шляхи їх реалізації:

1) навчання повинно відповідати потребам, особистісним характеристикам та уявленням тих, хто навчається. Для реалізації цього принципу студента слід залучати до вибору змісту, методів і засобів навчання. Це, у свою чергу, передбачає зміну ролі студента з пасивної на активну, прийняття ним відповідальності за своє навчання, його участь в організації власного процесу оволодіння знаннями, вміннями, навичками;

2) студенти повинні відігравати активну роль у плануванні програми власного навчання. Реалізація цього принципу передбачає гнучкість усіх структурних елементів навчального процесу (програми, зміст, методи і засоби навчання, системи оцінювання тощо). Отже, це вимагає індивідуалізації навчання, що передбачає злам стереотипів щодо традиційної системи занять і їх структури;

Крім того, концепція «Навчання, спрямованого на студента» зумовлює необхідність володіння викладачем широким арсеналом технологій і методик навчання та вміннями обрати найбільш ефективні в конкретній навчальній ситуації.

Під впливом гуманістичної психології педагога Великобританії все більше схиляються до висновків про пріоритетність індивідуального, особистісного, гуманістичного підходів до організації самостійної роботи у вищих навчальних закладах. На думку С. Шерин, студенти відрізняються один від одного за такими ядро вираженими параметрами:

1) психічні – це різниця когнітивних здібностей, що впливають на швидкість засвоєння навчального матеріалу; це особливості розумової діяльності;

2) особистісно-психологічні – це особливості характеру, загальна спрямованість особистості, її відношення до оточуючого середовища (культури, людей, себе);

3) навчальні – це особливості стилю навчальної діяльності, віддавання переваги певним видам завдань і формам роботи, це загальна стратегія засвоєння матеріалу.

4) мотиваційні – це першооснова активної участі у навчальному процесі; це внутрішня або зовнішня мотивація, що впливає на цілі, які висувають перед собою студенти у процесі навчання (особистісні, професійні) [8, с.5].

Англійський педагог А. Нейл стверджував, що давати учневі знання – завдання другорядне, основне у навчанні – навчити його думати, що повною мірою забезпечує самостійне навчання [2].

Для організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах Великобританії використовується широка мережа форм, методів, способів з метою удосконалення навчального процесу і досягнення високих результатів навчання. Всі вони відбивають основні тенденції оптимізації та інтенсифікації навчального процесу, що має місце у дидактиці вищої школи Великобританії. Багато з них корелюють з методами і способами організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах України, та відповідають основним, що прийняті у нашій країні, дидактичним вимогам і положенням.

Розглянемо особливості найбільш уживаних форм, методів і способів організації самостійної роботи студентів Великобританії.

Одним із унікальних, проте типових елементів англійської системи навчання у вищій школі вважається тьюторський метод. Тьюторський метод навчання передбачає систематичні заняття 1-2 студентів із педагогом-тьютором протягом певного курсу навчання, що допомагає студентам розвивати професійне мислення, виробляти інтелектуальні уміння. Тьюторські заняття проводяться викладачами, аспірантами, фахівцями-практиками; відвідування їх є обов'язковим.

У вищих навчальних закладах Великобританії офіційно визнаним є такий вид навчального навантаження викладача як індивідуальна робота зі студентом. Цей вид діяльності викладача передбачає консультування за основними питаннями обраної для вивчення проблеми. Консультування розглядається як необхідна умова ефективною самостійної роботи студентів щодо набуття, усвідомлення та закріплення знань. До основних функцій консультування відносять освітню, виховну, контролюючу, коригуючу, засобами яких реалізуються основні положення особистісного, індивідуального та проблемного підходів у навчанні.

На думку П. Стревенса, гарний викладач має концентрувати свою увагу на кожному окремому студентові [9]. Проте практика свідчить, що важко здійснювати індивідуальний підхід до організації навчального процесу, оскільки складання індивідуальних завдань вимагає великих витрат часу і сил з боку викладача. Саме цей факт і став чинником розробок проблем організації

«самодоступу» студентів до навчальних засобів у позааудиторний час (self-access study) – створення кабінету «самодоступу». Вирішення організаційних питань створення кабінету «самодоступу» і науковість підходів до його організації є однією із умов удосконалення самостійної роботи студентів.

Додатковою умовою організації ефективної самостійної діяльності студентів є присутність у кабінеті викладача-консультанта, що здійснює методичну допомогу у підборі матеріалу для самостійного вивчення.

Таким чином, ідея організації такого кабінету полягає у можливості перебігу процесу учіння незалежно від процесу викладання, коли студенти можуть самостійно визначати необхідність додаткових (до аудиторних занять) робіт, їх зміст, обсяг, швидкість вивчення матеріалу; контролювати і корегувати свої дії, тобто керувати процесом навчання і відповідати за отримані результати.

З метою посилення ролі самостійної роботи у вищих навчальних закладах Великобританії значна увага приділяється організації роботи студентів у бібліотеці. Бібліотеки відкриті й у канікулярний час. Англійські педагоги вважають, що справжнє розуміння студентом навчальної дисципліни приходить у результаті його постійного контакту з книгою. Вважається, що канікули даються не для відпочинку, а для роботи в бібліотеці, написання рефератів за темами, що визначені тьютором і викладачами.

З метою активізації самостійної роботи студентів викладачі вищих навчальних закладів Великобританії у межах навчального курсу використовують прямі і непрямі вправи, які сприяють формуванню культури розумової праці і виробленню навичок наукової організації праці. Прикладом непрямої вправи можуть бути покрокові завдання для роботи над вивченням друкованого тексту, де кожне наступне завдання є найбільш складним рівнем діяльності. Прикладом прямої вправи є конкретні рекомендації щодо роботи, наприклад, зі словником з метою отримання максимуму корисної інформації, яке супроводжується виконанням конкретних завдань.

Написання творів є найбільш широко застосованим у вищих навчальних закладах Великобританії видом творчої позааудиторної роботи, яка, як правило, завершує вивчення певної теми. Теми для творів завжди корелюють із загальною тематикою інформаційного блоку та передбачають використання набутих у даному блоці практичних умінь і навичок. Отже, твори одночасно є і процесом навчання і основою для встановлення його проміжних результатів.

Твір є цінним видом самостійної роботи студентів. Він активізує розумову діяльність, організує і дисциплінує процес пошуку і відбору необхідної інформації, створює умови для самореалізації особистості, є елементом творчості, продукує нові знання, дозволяє здійснювати самокорекцію та контролювати знання студентів [3, с.60].

Серед видів аудиторної самостійної роботи у вищих навчальних закладах Великобританії найбільш поширеними є дискусії, взаємонавчання, проектна робота, ділова гра, виконання індивідуальних завдань.

Заняття у формі дискусій завжди займали істотне місце в університетській системі освіти. Дискусія як метод навчання, і як форма організації навчально-виховного процесу, на думку англійських фахівців, володіє важливими особливостями: формує у студентів уміння виражати й аргументувати свою думку, слухати один одного, виступати в ролі критиків. Введення дискусії, що вимагає не тільки логічної побудови висловлювання, але і правильного літературного оформлення аргументів, сприяє виробленню спонтанної мови. Дискусійні форми роботи формують у студентів наукове мислення, стимулюють їхню самостійність і активність, виробляють уміння обговорювати проблеми, готує до майбутньої професії. Результативність подібних занять залежить від майстерності викладачів, що направляють дискусію в потрібне русло, та виступають стимулятором активності студентів.

За визначенням педагогів Великобританії, найбільш ефективним видом аудиторної роботи студентів є самостійна робота в групах – взаємонавчання, завдання щодо вироблення єдиної думки, складання проектів і т. ін. «Ефект групи» проявляється у підвищенні її емоційного та інтелектуального фону, в елементах співпраці і співпереживати за результати пошуку.

На ефективності проектної роботи в аудиторії наголошують практики. М. Куеста стверджує, що проектна робота дозволяє студентам відчувати, що вивчення навчальної дисципліни є не рутинне заучування або виконання певних завдань, а засіб спілкування і отримання від цього задоволення. Завдяки проектній роботі студенти можуть експериментувати з навчальним матеріалом як з чимось реальним і живим, а не як з буквами, що зустрічаються у підручниках [4].

Одним із способів формування пізнавального інтересу до майбутньої професії студентів – включення їх у реальні життєві ситуації, що можна забезпечити шляхом впровадження у навчальний процес ділових ігор. Ділова

гра як активний метод навчання є засобом стимулювання самостійної роботи студентів.

Самостійна робота над індивідуальним завданням дозволяє найкращим способом виявити здібності студента. У результаті зростає інтерес до навчальної дисципліни, розвивається здатність творчо мислити, виробляється вміння самостійно аналізувати і співставляти факти, різноманітні точки зору і у науковій дискусії знаходити істину. Студент набуває навичок на практиці мобільно оперувати знаннями і поступово впевнюється в їх цінності і універсальності. Подібна форма роботи є найбільш ефективною для «формування світогляду і громадянської позиції людини», вона «демократизує відносини між викладачем і студентом, перетворюючи їх на взаємозацікавлені» [2].

Однією із сучасних світових тенденцій удосконалення організації самостійної роботи у вищому навчальному закладі є практичне застосування тестового контролю (діагностичного, поточного і підсумкового). Тестовий моніторинг якості засвоєння навчального матеріалу є невід'ємною і значною частиною контрольної діяльності більшості освітніх систем світу. Застосування тестового контролю сприяє реалізації індивідуального, диференційованого підходів до організації процесу навчання, формує культуру розумової праці студентів.

Одним із провідних видів поточного контролю у Великобританії є «прогрес-тест» («progress-test»), що дозволяє здійснювати моніторинг ефективності процесу вивчення певного обсягу матеріалу (інформаційного блоку) і отримати підтвердження про готовність студента до сприйняття наступного більш складного матеріалу; це тестування під час процесу навчання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз наукової літератури підтверджує актуальність та необхідність вивчення зарубіжного досвіду організації самостійної роботи студентів. Ефективне використання досвіду вищої школи Великобританії щодо організації самостійної роботи студентів в українському освітньому середовищі потребує дидактичного аналізу її структури і змісту, співвіднесення особливостей на теоретичному і практичному рівнях з українськими дидактичними концепціями організації навчального процесу та обґрунтування педагогічних умов запровадження перспективного досвіду.

Література

1. Дайри Н.Г. О сущности самостоятельной работы / Н.Г. Дайри // Народное образование. – 1963. – №5. – С. 13.
2. Ермаков А.Л. Основы самостоятельной работы студентов Текст. / А.Л. Ермаков, Н.А. Галатенко. — М.: Моск. гос. техн. ун-т гр. авиации, 1996. – 87 с.
3. Пакулина С. А. Педагогика и психология самостоятельной работы студентов в высшей школе / Пакулина С. А. – Челябинск, 2007. – 190с.
4. Cuesta M. A teacher from Spain // Hotline elementary. Teacher Book. Oxford. OUP, 1997. – 127р.
5. Harmer Jeremy. The practice of English Language Teaching. Longman., 1999. – 296 p.
6. Hull J. New Interchange / Hull J., Proctor S., Richards J.C. – Cambridge University Press, 1998.
7. Rogers C.R. Freedom to Learn. Columbus, OH: Charles E. Merrill Publishing Co., 1969 // Sheerin S. Self-Access. Oxford University Press, 1996, 200pp., p.4
8. Sheerin S. Self-Access. Oxford University Press, 1996. – 200p.
9. Strevens P. The Paradox of Individualized Instruction: It Takes Better Teachers to Focus on the Learner // Altman H.B., James C.V. Foreign Language Teaching: Meeting Individual Needs. Oxford: Pergamon Press, 1980.